

GOSPA »MAJSTORA TKONSKOG RASPELA« U ŠIBENIKU

Ksenija Cicarelli

U crkvi Sv. Križa, u predjelu Dolac na sjeverozapadnom dijelu Šibenika, nalazi se slika Gospe, smještena na malom oltaru iza glavnog, u tako zvanoj velikoj kapeli. Bila je okićena brojnim darovima vjernika, a glave majke i djeteta okrunjene baroknim krunama iz srebrnog lima.

Slika se ranije nalazila u manjoj crkvi koja je bila u početku posvećena Gospi te se nazivala »Sancta Maria in suburbio maris«, a spominje se već 1298. g. pri osnutku šibenske biskupije. U njoj je postojala bratovština sv. Marka evanđeliste, ustanovljena 1370. godine. Crkva je 1421. g. bila posvećena sv. Križu u času kad je po predaji drveni križ, koji se od pamtivijeka nalazio u Crljenici (predjelu između slapova Skradinskog buka rijeke Krke i Skradina) doplivao na gredi između 1402. i 1421. godine na obalu Docca, predgrađa Šibenika i bio u njoj pohranjen na sjevernom oltaru sv. Mihovila.

Nastojanjem bratovštine, početkom XVII st., podignuta je nova, veća crkva uz staru po modelu arhitekta i drvorezbara Jerolima Mondelle iz Italije, čije je pročelje 1605—1608. g. izveo domaći graditelj Antun Nogulović. Nova je crkva posvećena sv. Križu, a stara, posvećena Gospi, ostala je kao bratimska dvorana.¹⁾

Slika je tempera na drvu, veličine 68,5 x 51 cm, i vjerojatno je dio nekadašnjeg poliptiha. Bila je preslikana, a njena slikana površina oštećena i drvena podloga crvotočna. Stoga je povjerena

¹⁾ A. Fosco, *Della venuta e dei miracoli del Crocifisso nella chiesa del sobborgo di mare in Sebenico*, Zadar, 1856; K. Stošić, *Sv. Križ u Šibeniku* Docu, Šibenik, 1933, str. 5—9; K. Prijatelj, *Arhitekt Ivan Skoko i domaći majstori šibenskog baroka*, Zbornik zaštite spomenika kulture, knjiga III, Beograd, 1953, str. 111; K. Prijatelj, *Umjetnost 17. i 18. stoljeća u Dalmaciji*, Zagreb, 1956, str. 20.

Restauratorskoj radionici Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu radi čišćenja i konzervacije. Nakon toga je njena stilska i slikarska vrijednost došla do punog izražaja.²⁾

Gospa je pretstavljena kako sjedi na stolici s jastukom žućkaste boje na polukružnom prijestolju boje ružičaste ciklame. Desnom rukom podržava uspravno dijete koje doji. Haljina joj je pastelno ljubičaste boje obrubljena debljom i tanjom crnom linijom oko vrata i rukava. Na rukavu sa strane ima dugmad zelene boje. Plašt je svijetlo plav sa zelenom postavom. Nabori su krupni sa tamnijim i svijetlijim sjenama. Obrubljen je tanjom i debljom crnom linijom. On prekriva Gospinu glavu a ispod njega proviruje svijetloplava kosa osjenčena bijelom bojom. Na prsima je zakopčan crvenom okruglom kopčom na kojoj se raspoznaje obrazina sunca, uokolo ukrašena zlatnim zrakama. Na lijevom ramenu plavkastog plašta grafički je izvedena crna zvijezda.

Na ispruženim dugim i vitkim prstima lijeve ruke koji su obrubljeni tankom crnom linijom i kojom dodiruje dječju ljevicu stoji zelena ptica također obrubljena crnom linijom dok su joj kljun, oko i noge crveno obojeni.

Lice i vrat Gospe ružičaste su boje s naglašenim crvenilom na jagodicama i usnama.

Dijete ima crvenu haljinu stisnutu u pasu. Rukav na ramenu ukrašen je nizom polukružnih završetaka s bijelim porubom. Po dužini čitava rukava nanizana su tamnožuta dugmad obrubljena tankom crnom crtom. Bijela krznena vrpca obrubljuje uokolo dno i prednji otvor haljine.

Pozadina slike je pozlaćena. Oko glave Gospe i djeteta vide se tragovi utisnutih kružića njihovih aureola.

Ivo Petricioli, u članku »Slikar Tkonskog raspela«,³⁾ upozorio je na nekoliko umjetnina iz zadarskog i šibenskog područja (slikano raspelo samostanske crkve sv. Kuzme i Damjana kod Tkona

²⁾ Rad je povjeren restauratoru Filipu Dobroševiću 1970. godine. Slika je konzervirana voštano smolastom masom, a zatim postepeno čišćena kemijskim i mehaničkim načinom. Dignuta je naknadna bronzana pozlata pozadine i otkrivena mjestimično originalna, dok je većinom ostao crvenkasto žućkasti ton kao podloga zlatnih listića. Zatim je skinuta tamna prevlaka laka i očišćeni preslikani dijelovi umjetnine naročito u gornjim dijelovima Gospine glave, njenih ramena i postolja, te Kristove glave čiji je svetokrug prilično uništen. Očišćeni namaz otkrio je svijetle i svježje pastelne boje s grafičkim detaljima. Učvršćena su mala podklobučenja, a šupljine oslikane površine kitirane. Metodom šrafiranja retuširani su nestali dijelovi. Čitava površina slike lakirana je damar lakom. Izmijenjen je kasniji okvir i izrađen je gornji rub s lukom od deblje šperploče na osnovi nadenih obrisa originalnog nestalog gotičkog okvira.

³⁾ I. Petricioli, Slikar Tkonskog raspela, »Peristil«, 8—9, Zagreb, 1965—1966, str. 63 — 74; K. Prijatelj, Izgubljeni šibenski poliptih XV st., Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 12. Split, 1960, str. 160 — 171. U tom članku Prijatelj je po prvi put upozorio na sličnost izgubljenog šibenskog poliptiha sa slikom Gospe s djetetom iz Kraja na Pašmanu.

na otoku Pašmanu, Gospa s djetetom i sv. Ivanom Krstiteljem u franjevačkom samostanu u Kraju na otoku Pašmanu, triptih Varoške Gospe iz crkve sv. Šimuna u Zadru i Ivana Krstitelja u pravoslavnom manastiru sv. Arhanđela na Krki) koje imaju zajedničke stilske odlike, a na osnovi fizionomija njihovih likova, modelacije ruku i boje stavlja ih u isto vremensko razdoblje, u konac XIV stoljeća, dapače približuje ih jednom određenom slikaru iz konca mletačkog Trecenta zvanom »Maestro di San Elsinò« i to na osnovi analize i komparacije s njegovim poliptihom iz Nacionalne galerije u Londonu.⁴⁾

I upravo se taj poliptih, odnosno njegova središnja kompozicija Gospe s djetetom povezuje sa slikom iz crkve Sv. Križa u Šibeniku, jer su slikane na veoma sličan način. Postoje doduše neke razlike u sadržaju i u boji, ali one ne umanjuju niti vrijednost niti atribuciju spomenutom majstoru. I na jednoj i na drugoj slici prikazana je Gospa s djetetom u istom stavu s tom razlikom što na šibenskoj slici Gospa doji dijete i pruža mu pticu za igru, dok ona u Londonu samo podržava dijete na koljenima koje je grli. Na obe slike Krist je odjeven u istu crvenu haljinu s bijelim obrubom krzna, a srednji dijelovi rukava ukrašeni su po duljini na isti način nizom dugmeta. Haljine Gospâ iste su svijetlo ljubičaste boje dok im se plaševi, koji se na isti način nabiru, razlikuju u boji i ukrasu. Šibenska Gospa nosi skromniji jednobojni ogrtač svijetlo plave boje sa zelenom postavom, a ukrašen je jednostavnom zvijezdom na ramenu i kopčom na prsima dok je plašt Gospe sa londonskog poliptiha bogatiji, tamno plave je boje, ukrašen zlatnim cvjetovima, a postava mu je zelena.

Fizionomije Krista su iste. Isti su im oblik očiju s istaknutim rubom kapka i naglašenim rubom obrva, kovrčavost kose, oblik prilično velikog uha.

Lica Gospâ su gotovo identična. Modelacija širokog čela, uskog nosa, dugih i uskih bademastih očiju koje su obrubljene tankom crnom linijom koja pojačava njihov oblik i oblina vrata pokazuje istu slikarsku ruku. Modelacija ruke i oblik izduženih prstiju pokazuju također veliku sličnost kod spomenutih Gospâ, a draperije njihovih haljina i plašteva modelirane su na isti gotički način.

Pozadine obiju kompozicija su zlatne, a svetokruzi puncirani. Kompozicija je slična, a neke pojedinosti iste. Prijestolje na kojem Gospa sjedi sačuvano je u cjelini na londonskom poliptihu, dok na šibenskoj slici nedostaje njegov prednji dio što pokazuje da je donji dio slike bio u kasnije vrijeme otkinut.

⁴⁾ *M. Davies*, National Gallery, Catalogues, The earlier italian Schools, London, 1961, str. 549—55; *R. Pallucchini*, La pittura veneziana del Trecento, Venezia-Roma, 1964, str. 207, tabla 641; *R. Longhi*, Viatico per cinque secoli di pittura veneziana, Firenze, 1964, 48.

Sličnost kompozicije i stila šibenske Gospe također je očita sa slikom već spomenute Gospe u Kraju na otoku Pašmanu što potvrđuje Petriciolijevu pretpostavku o autorstvu »maestra di S. Elsina« za sliku u Kraju odnosno za grupu umjetnina koju on povezuje s tim slikarom.

Prema tome šibenska se Gospa najvjerojatnije može pripisati djelu mletačkog slikara »maestro di S. Elsino« s kraja XIV stoljeća. Ona po svojoj umjetničkoj vrijednosti ne zaostaje za onom londonskom, pa prema tome spada u najbolja djela tog majstora.

Ovu atribuciju prihvatio je i Grga Gamulin u svojoj knjizi »Bogorodica s djetetom u staroj umjetnosti Hrvatske«⁵⁾ objavivši po prvi put njenu fotografiju i to u bojama.

Prema tome ova slikarska ličnost, koju je uvjerljivo uočio I. Petricioli u Dalmaciji i atribuirao joj nekoliko istih djela istih stilskih odlika, dobiva još jednu sliku, koja ne samo da potvrđuje njegovu umjetničku i stilsku vrijednost, nego ponovno potvrđuje njegovu prisutnost na našoj obali u Dalmaciji, a možda će neki arhivski dokumenti odrediti da li se radi o mletačkom ili našem slikaru.

DECOUVERTE D'UNE VIERGE DU »MAITRE DU CRUCIFIX DE TKON« A ŠIBENIK

Ksenija Cicarelli

L'auteur décrit et fait une analyse stylistique d'une détrempe (tempera) sur bois, récemment conservée, appartenant à l'église Ste-Croix de Šibenik, et qui représente la Madone et l'Enfant; elle la compare avec les peintures — déjà publiées — de la ville de Zadar et des environs, et de Šibenik, ainsi qu'avec une oeuvre qui se trouve actuellement à Londres. I. Petricioli relie ces peintures à un même groupe et suppose que leur auteur est le peintre anonyme vénitien de la fin du XIVe. s. appelé »Le Maître de S. Elsino«, auquel est attribué le polyptyque de la National Gallery de Londres. C'est avec raison que I. Petricioli appelle ce peintre le »Maître du Crucifix de Tkon«.

La partie centrale de ce polyptyque — qui représente la Madone et l'Enfant — et notre peinture de Šibenik se ressemblent particulièrement. Par sa valeur artistique, la Madone de Šibenik se range parmi les meilleures créations picturales.

⁵⁾ G. Gamulin, *Bogorodica s djetetom u staroj umjetnosti Hrvatske*, Zagreb, 1971, str. 24 i 133. Tabla XIV.